

ІСТОРІЯ

Василь ВИХОВАНЕЦЬ

Загадковий акт Казимира Ягелончика (в Троках, від 7-го індікта)

Вступ

Місто Корець, як відомо, належить до прадавніх волинських міст. Проте князі, які отримали своє прізвище за цим топонімом, з'явилися тут щойно в XV ст. Саме так, не зовсім конкретно датують появу Корецьких у древньому Корчеську автори ювілейної монографії «Корець і Кореччина: історія. До 850-ліття міста Корець» О. Панасенко та Л. Якубець. Вони, зокрема, за М. Грушевським, пишуть: «На початку XV століття Корець переходить до представників литовської великокнязівської династії Гедиміновичів, які зробили місто центром своїх володінь і стали зватися князями Корецькими» [1]. А такий дослідник історії шляхетських родин, як А. Бонецький, посуває початки династії на самий кінець згаданого століття, розпочинаючи родовід Корецьких князем Іваном, намісником красносільським з 1492 р. [2].

Тим часом, Н. Яковенко свою схему 1(5) «Князі Гедиміновичі (Наримунтовичі) Корецькі» відкриває князем стародубським і корецьким, Олександром Патрикійовичем (пом. п. 1406 р.) та його сином, князем корецьким, Василем (пом. п. 1446 р.). Красносільський намісник, Іван Васильович (пом. до 1502 р.) тут виступає представником третього покоління князів Корецьких [3]. Варто відзначити, що роль їх протопласта в польських історичних публікаціях довгий час виконувала взагалі неіснуюча особа, про що скажемо далі.

Зрозуміло, що навіть і старшим, а не лише початкуємим, особливо тамтешнім, корецьким краєзнавцям важко розібратися, з кого, коли і за яких обставин вийшла на політично-економічну арену Великого князівства Литовського (ВКЛ) династія згодом могутніх князів Корецьких, котрі входили в склад десяти (а після еміграції Глинських – дев'яти) найвпливовіших родів, т. зв. «головних княжат» на Україні, за якими було закріплено участь у великокнязівській раді.

Наша розвідка складатиметься з трьох частин, фактично об'єднаних однією сюжетною канвою: історичною долею можливого протопласта Корецьких, князя Олександра Стародубського та його батька, Патрикія Наримунтовича, а також розслідуванням, кому належав Корець до листопада 1443 року – Василю, сину Олександра Стародубського чи

Василію, сину Федора Острозького. Встановити цю істину тим більш важливо, що є загадковий документ, винесений у заголовок нашої публікації, який конкретно свідчить, що місто у першій половині XV ст. все ще належало родині Острозьких. Загадковим він був тому, що тривалий час вважався фальсифікатом і був відомий лише в описі. Таким чином, вийшла цікава історична колізія: Корецькі начебто вже були, але Корець їм не належав. Отже, ми хочемо донести історію цього акту до ширшого краєзнавчого українського загалу порівняно з тим, якому цей документ, можливо, відомий. В центр нашої розвідки ми ставимо його тому, що він дає точну інформацію, хто володів Корцем на вказану в ньому дату. А вже (лише! – Авт.) згадка про привілей Свидригайла від 9 листопада 1443 р. дає певні підстави пов'язувати законний (доведений, встановлений) початок династії саме з цим документом.

Розділ 1. Історія ранніх т. зв. князів Корецьких

Дещо скажемо про древню історію Корця з тим, щоб поступово перейти до його власників. Кілька згадок про ровесника Острога – місто Корець, датованих 1150 р., знаходимо у відомому Київському літописі, котрий входить до складу літопису Руського за Іпатським списком [4]. Це найраніша інформація про Корець. Як відомо, тут йдеться про історію боротьби за Київський престол між Юрієм Володимировичем Довгоруком та його ж племінником, Ізяславом Мстиславовичем. Останній, зазнавши поразки в Переяславській бою, відступив до волинського Володимира. Не вдаючись в деталі, зазначимо, що згодом у Пересопниці відбулось примирення між дядьком і небожем, яке Довгорукий певним чином невдовзі порушив. Ізяслав не забарився з походом на Київ для помсти. А по дорозі натрапив на табір Юрійового сина, Гліба і обложив його. Після послів назустріч Ізяславу з поклоном виїхав і сам Гліб. Мирно пообідавши, брати дісталися (з Пересопниці) в Дорогобуж. Тут Ізяслав дав Глібу в супутники свого сина, Мстислава, щоб той провів його «до Коречьска»: «Глеб же выеха и поклонися Изяславу. Изяслав же позва и к собе на обед [Гліба], и ту обедав, и оттуда поя [Гліба] с собою до Дорогобужа, и ту пристави к нему сына своего Мстислава до Коречьска [5]». А той провів його аж «за Корчеськ» і промовив (подаємо сучасною мовою): «Поїдь же, брате, до свого отця. А то волость мого отця і моя – по Горину» [6].

Нема сумніву, що поселення з даним топонімом існувало задовго до цього повідомлення. Варто, наприклад, послатися на цікавий історіографічний погляд історика Р. Якимовича, котрий, реставруючи походи на Київ Болеслава I Хороброго в 1018 р. та Болеслава II Щедрого

(Сміливого) в 1069 р., посилається на Літопис Волинський (він же Літопис Руський за Іпатіївським списком, але в ПСРЛ 1908 р. видання, с. 410), зокрема на рядки про шлях Ізяслава в 1150 р. При цьому історик зауважує (цитуюмо в пер.), що, після того, як обидва князі пройшли, ймовірно, головним трактом на Пересопницю й Дорогобуж, де була переправа через Горинь, «далі шлях той прямував на Коречск (тепер Корець), до переправи через Корчик. Переправа знаходилась неподалік городу» [7]. Цим самим робиться т. зв. історичний натяк на інування топоніма Коречьська-Корчеська і гідроніма Корчика станом на 1018-й і 1069 рр., що, на нашу думку, є цілком вірогідним.

Говорити ж про правдоподібність цього натяку, себто, що Корець існував і до т. зв. першої літописної згадки 1150 р., в нас є й археологічні підстави, досить переконливо представлені Б. Прищепою та Ю. Нікольченком в книзі «Літописний Дорогобуж», де мовиться, що вже в X – першій пол. XIII ст. існували ряд обцинних городищ-сховищ, зокрема, таких як (пізніше згаданих в літописі. – Авт.) Корець, Ствпин, Великий Мидськ тощо, а також і поселення біля них [8].

Щодо семантики й етимології топоніму Корець, то тут ми лиш коротко скажемо, що він походить від значно ранішого гідроніма Корчик, себто від назви річки, яка обтікає міське узгір'я зі сходу на захід і, різко зігнувшись або скорчившись, знову тече на схід. Без сумніву, первинна праназва поселення – Корчеськ, а не Корчеськ чи Кочерськ, як то ще подається в літописі. Як же Корчеськ перейшов у Корець? Подальша трансформація Корчеська в Корець, вважаємо, була започаткована в латиномовному привілеї Ягайла і Витовта від 4 листопада 1386 р., в Луцьку для князя Федора Даниловича Острозького на замок Острог з прилеглими землями та на Корець, Заслав, Хлапотин, Іванин, Хрестович, Красне і Крупу. Хоча в ту пору у вжитку була назва Корчеськ, про що стверджує, наприклад, Географічний словник Польського королівства (далі – ГСПК) у гаслі «Korzec» (автор Br. Ch.): [в старі часи] «Korzec nosił miano Korczesk», і саме «Korzczesk nadany został księciu Teodorowi Ostrogskiemu» [9], – в латинському тексті документу № VI з Архіву Сангушків місто незвично назване «Korzecz» [10] – Кожеч. Після цього в наступних документах Korczesk вже іменується Korzec. Подаємо схему трансформації топоніма: «Корчеськ» > «Korzczesk» > «Korzecz» > «Korzec» > «Korec» > «Корець» > «Корець».

В ту літописну пору Корчеськ, очевидно, належав до Волинської землі. Це підтверджує хоча б той факт, що корчани з радістю прийняли в своє місто князя Ізяслава. На с. 285 вже цитованої публікації літопису читаємо: «Изяслав [...] оттоле же поиде ко Корчеську [11], и Корчане же

вышедше с радостью и поклонишася ему; Изяслав же, проминя городъ и подале ста на рече, не дошедъ Случи [...]». Між іншим, тут маємо чи не найпершу в ранніх джерелах «відтопонімічну» назву мешканців укріпленого гроду.

Згодом, коли Юрій Довгорукий знову зайняв київський престол, а син Ізяслава, Мстислав після смерті батька князував на Волині, за обопільною згодою від 1155 р. Корчеськ відійшов до київської землі. Зрештою, довелося кн. Юрію віддати корчеські землі чернігівському князю Ізяславу Давидовичу, який першим став іменуватися князем Корчеським. Однак, після смерті Юрія він посідає київський стіл, а Корчеськ знову стає волосним центром. З 1199 р. місто входить до складу Галицько-Волинського князівства. Починаючи з 1240-го по 1258 рр. Корчеськ був підвладний татарам, аж поки син Данила Галицького, Шварно не звільнив його від цієї залежності. Після смерті у 1340 р. Юрія II Болеслава великим (автономним) князем Волинським став Любарт Гедимінович. Він передав у ленне володіння Острог, Заслав і Корець кн. Федору Даниловичу Острозькому.

Зближення кн. Федора з королем Ягайлом почалося не раніше, аніж цей Ольгердович став католиком (15 лютого) і 18 лютого 1386 р. обвинчався з силоміць розлученою опікунами молодшою донькою покійного Людовика угорського Ядвігою, уже законною дружиною австрійського кн. Вільгельма, щоб посісти коронний трон, вчинивши унію Польщі і Литви [12]. Не дивлячись на те, що син уже на той час покійного в. кн. Волинського Любарта, в. кн. Федор першим у ВКЛ присягнув на вірність двоюрідному братові-королю Ягайлові, останній негайно почав розвалювати його князівство, котре мало права автономії і було оплотом православ'я у ВКЛ, плануючи частинами інкорпорувати його у склад Корони.

Відтак, Острог із замком і селами, що надавалися кн. Федору Даниловичу від Любарта [13] чи його сина, Федора (Федота) на правах ленної служби, 4 листопада 1386 р. Ягайло передав Острозькому в спадкову дідичну власність [14]. Ціна – бути вірним підлеглим Ягайла і Корони. Тою ж таки датою Владислав Ягайло уже разом з кн. Витовтом розширюють володіння Федора Острозького, надаючи йому «zamek Ostrog wraz z przyległymi doń obwodami, t.j.: Korzec, Zasław, Chłapotyń (нині Красностав. – Авт.), Iwanin [...]» [15] та ін.

Далі в працях польських істориків довгий час панувала версія, що після Федора Острозького Корецьким князівством правив (якийсь – Авт.) Бутов Дмитро (інколи Костянтин) Ольгердович. Про це читаємо, наприклад, в газлі «Korzec», вміщеному в ГСПК: «Korzeczek nadany został ks. Teodorowi

Ostrogskiemu, a następnie ks. Dymitrowi Butawowi, synowi Olgierda a wnukowi Gedymina, od którego wiedzie się ród książąt Koreckich» [16].

Зрештою, цю версію в 1895 р. переконливо анулював Ю. Вольф. Він довів, що 11-й син Ольгерда (за лит. хронікою О. Биховця; 3-тя ред.) «Dmitrey Korecki» та він же 12-й (за Я. Длугошом), але вже з іменем «Butaw», є не що інше, як «balaństwo» [17] – заблудження. На разі Бутав, уточнює історик, це син в. кн. Кейстута [Гедиміновича] [18]. В Ольгерда був син, Дмитро, але його литовське ім'я – Корибут, а не Бутав [19].

Висновок Вольфа: польські джерела, зазвичай, баламутно виводять кн. Корецьких від «шгоjonego» – придуманого сина Ольгерда, Бутав Дмитра [20]. Кн. Корецькі мали на печатці «Погоню», а стародавній пом'яник їх роду розпочинається іменами Гліба, Патрикія і т. д., тобто Наримунта і його сина [21]. Таким чином, підсумовує історик, факт, що князі Корецькі походили від Олександра, сина Патрикія Наримунтовича, не викликає жодних сумнівів.

Звичайно, усі, хто вдається до датування початків кн. Корецьких 1406-им або 1407 рр., посилаються, насамперед, на Ю. Вольфа, який, між іншим, не подає жодної конкретної дати отримання Олександром Патрикійовичем Стародубським м. Корця взамін на чернігово-сіверській Стародуб. Він лиш повідомляє, що цей Наримунтович «у 1406 р., під час війни в. кн. Литовського Витовта з в. кн. Московським [Василем Дмитровичем] виявив бажання зради, за що був ув'язнений Витовтом. Орден [хрестоносців] турбувався його долею, тому Витовт в 1407 р. доносив листом маршалкові, що кн. Олександр Стародубський здоровий [...]» [22]. Цю інформацію він взяв у VI т. «Codex epistolaris Vitoldi...» серії «Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia».

На які ж документи посилався маститий геральдист, стверджуючи про отримання кн. Олександром Стародубським Корця? Знати їх тим більш важливо, що в таких, не менш авторитетних дослідників того періоду історії Корони і Литви, як А. Левіцький [23], О. Халецький [24] та С. М. Кучинський [25] нема жодного слова про те, що батько й син Наримунтовичі Стародубські отримали од Витовта Корець. В С. М. Кучинського, наприклад, лише знаходимо припущення, що оскільки відібрані в ув'язненого кн. Олександра Брянськ і Стародуб дісталися Свидригайлові, «буé може то оп» – можливо, то він «спричинився до знешкодження Александра» [26].

Та навіть і без свідчень цих істориків цілком неймовірною видається конфіскація Кореччини з володінь кн. Федора Даниловича Острозького, котрий міцно «сидів» не лише в Острозі, але й у Заславі, Корці, Межирічі тощо. За свідченням С. Кардашевича, кн. Острозький отримав від Ягайла

в довічне володіння ще й Кременець і Брацлав [27]. Можна додати, що більших подарунків від короля, королеви і великого князя Литви в ту пору ні в Короні, ані у ВКЛ не отримував ніхто. Тому-то, як відзначав Т. Трайдос, і складалася його життєва діяльність з двох частин: «wieńej służby dla Jagiełły i komasacji ciągle nowych nadań...» [28] – вірної служби для Ягайла і землевпорядкування безперервно нових надань. Після замирення Витовта з Ягайлом у 1392 р. кн. Федор вірно служив їм обом. Пануючи лише в одній волості, він залишив своїм нащадкам найбагатшу латифундію на Волині.

Отже, з огляду на максимально привілейоване становище Острозького та знаючи дві дати його смерті – 1410 р. за Т. Трайдосом [29] та після 1435-го – за В. Антоновичем [30], ми і ставимо питання: як і чому цей фаворит Ягайла і Витовта міг втратити Корець і Кореччину при живому королю (той помер весною 1434 р.)? А тим більше, чи міг він зрадити своєму благодійнику, ще живому Ягайлові, щоб після смерті в. кн. Витовта нібито стати на сторону в. кн. Свидригайла, про що повідомляє В. Антонович? В цьому випадку він би одразу втратив все, і не була б його латифундія, залишена для нащадків, найбагатшою на Волині. Для нас загадкова втрата Острозькими корецьких добр є дуже дивною, як також і можливе отримання їх політично нестабільними Стародубськими. Хоча ми спробуємо дати вірогідне припущення, як це могло статися.

Аналізуючи посилання Ю. Вольфа на певні джерела й самі ці джерела, можна упевнено говорити, що Стародубські у нього «притягнуті» до Корця дуже умовно, а точніше, бездоказово. Такими посиланнями в розділі «Когескі» є виноски 11) і 12). Тож дослідимо твердження і підтвердження відомого історика. У першому випадку мовиться: «По певному часі кн. Александер отримав свободу, але не Стародуб, котрий був наданий Зигмунтові Кейстувовічові» (пор. з твердженням С. М. Кучинського). Якщо читач думає, що 11-га виноска: «patrz wyżej, str. 161», котрою Ю. Вольф посилає нас до свого ж розділу «Kejstutowicz» (в «Kniaziowie...»), дасть підтвердження про отримання кн. Олександром Корця, то він глибоко розчарується: тут йдеться про кн. Зигмунта Кейстувовича, який – sic: «правдоподібно після кн. Олександра отримав Стародуб na dzielnicę w 1406 р., князем якого відомий (лише! – Авт.) з 1422 р.».

Далі Ю. Вольф написав: «Взамін на Стародуб кн. Александер отримав Корець, на якому в забутті провів останок життя; руські родоводи називають його Корецьким». По-перше, чи правда, що в забутті («w zapomnieniu»), а головне – чому? Адже він був чи не правою рукою Свидригайла. По-друге, 12-им посиланням від 2-ої частини цитованої фрази Вольф направляє нас на «Полн. собр. [р. л.] VII 255». Справді,

тут читаємо: «А у Нариманта сын был князь Патрикей, а у Патрикей были три сыны: [...] да князь Олександр Коретцкой»; «А у третьего сына (sic: літописна помилка: слід було писати онука. – Авт.) у Наримантова у Олександра у Корецкого сын князь Семен...» [31]. Зрозуміло, що тут і не могло бути документальних згадок про переведення Корецьких теренів з власності кн. Федора Острозького у власність політично ненадійного кн. Олександра Стародубського. У Москві ж батько й син, Патрикій і Олександр, могли представляти себе Корецькими, і, можливо, мали на це підстави, хоча далі вони іменуються Звенигородськими.

Таким чином, єдиним, до того ж, неконкретним доказом про отримання Корця кн. Олександром є згадка Ш. Окольського про (неіснуючий) привілей Свидригайла за листопад 1443 р. щодо надання Кореччини його синові, кн. Василю із зазначенням, що колись корчани вже служили його батькові. До цього акту ми ще повернемося. А далі необхідно розповісти, як, чому і коли ці сумнівні прото-Корецькі опинилися в Московії та з яких причин стали Звенигородськими.

Розділ 2. Друга зрада Олександра Патрикійовича в. кн. Витовту

Випадає міркувати, що кн. Стародубський був випущений Витовтом з в'язниці в 1407 р. і в цьому ж році отримав від нього Корець. Тим часом, О. Халецький пише, що в (другій половині липня. – Авт.) 1408 р. зраду для Витовта вже вчинив кн. Свидригайло, перейшовши на сторону кн. Московського Василя [Дмитровича] і «потягнувши за собою не тільки кн. Стародубовського (Патрикія. – Авт.) і його сина Федора Путивльського [32], але й цілу групу князів і бояр з московсько-литовського пограниччя» [33].

Цю картину істотно доповнює М. Грушевський. Він, цитуючи Воскресенський літопис, т. II, с. 82, подає, що в 1408 р. серед князів із Свидригайлової свити, разом з батьком, Патрикієм, і братом, Федором [Путивльським] був ще й Олександр [Патрикійович]. За цим літописом, Патрикій і Олександр виступають як князі Звенигородські. Це могло означати, що ці князі отримали від князя Василя місто Звенигород [34] на Московщині, в той час як Свидригайло, наприклад, «в кормление» отримав майже половину Московського князівства – Володимир зі всіма волостями, Переяславль, Юр'їв Польський, Волок Ламський, Ржев і частину Коломни.

Усі ці надання, в т. ч. й Звенигород московський для батька й сина Стародубських, мають цілковите виправдання, і їх дуже просто зрозуміти, якщо взяти до уваги цитату М. Грушевського про те, що «після короткого розмиря в рр. 1406-8 (між Москвою і Литвою. – Авт.) [...] не без впливу московського правительстава сіверські князі Гедимінової династії – Свидригайло й стародубські Наримунтовичі піддають Москві

свої волости і замки» [35]. Але і М. Грушевський про дальшу долю цих Стародубських – Звенигородських і нічого не згадує – як в інших істориків, так і в нього обидва ці князі раптово зникають з тогочасної історичної арени.

Отже, Олександр Патрикійович Стародубський вдруге зрадив Витовта, вже будучи, як прийнято вважати, власником Корця. Між іншим, В. Поліщук пише, що надання Корця кн. Олександру відбулося після 1408 р. Також за цим же автором, після 1408 р. він і помер [36]. Однак в тому документі – свідченні кн. Богуша Корецького, на який посилається шановний історик, цих дат нема.

В той час, коли Ягайло з Витовтом почали кряти ВКЛ на свій лад і смак, а московський зять Витовта кн. Василь розірвав з ним мирову угоду, для багатьох руських і литовських князів відкрився притулок в Москві. Серед таких незадоволених найбільшу державно-політичну вагу мав рідний брат Ягайла, сіверський проруський князь Свидригайло Ольгердович, постійний суперник Витовта. Проти політики останнього щодо скасування стародавніх княжих уділів в Сіверщині готувався на чолі із Свидригайлом великий збройний бунт. Чутка про нього дійшла до Ягайла і Витовта. Щоб не вдаватись в деталі, скажемо, що змовникам довелося щонайшвидше тікати до Москви. Серед вірних прихильників Свидригайла, які, звичайно, також не чекали милості від короля і великого князя, були єпископ брянський Ісаак, князі Патрикій Наримунтович з сином Олександром, бувшим Стародубським, Федор Путивльський (син або ж онук Патрикія Наримунтовича), Семен перемиський, Міхал хотітовський, Урустай менський, бояри черніховські, брянські і ін. Планувалось не лише втекти від розправи, але й повернутися та з допомогою в. кн. Московського скинути Витовта з княжіння в Литві і захопити цей стіл для Свидригайла.

Задум не вдався. На початку вересня 1408 р. Ягайло і Витовт з військами вже стояли на березі р. Угри. На протилежному березі знаходилася спільна московсько-татарська армія – татари на чолі з Едигеєм зголосилися допомагати Москві, разом з тим, за С. М. Кучинським, шпигуючи можливості опору кожної із сторін. Щоб литвини з ляхами не вдарили ці загоны з тилу, переправу через Оку, в яку впадає Угра, боронив Свидригайло. Бойові сутички тривали 12 днів, після чого було підписане перемир'я «по старине». Свидригайло з прихильниками поки що перебував у Московському князівстві. Великий князь Василь Дмитрович надіявся, що він захищатиме Москву на випадок зради Едигея.

Зрада не забарилася: взимку на межі 1408-1409 рр. татари «наїхали» на Москву. Та Свидригайло не став поруч кн. Василя, який, між іншим,

готувався віддати за нього свою доньку. Посилаючись на свідчення літописців, С. М. Кучинський пише, що «коли татари заатакували Москву, Свидригайло втік з своїми військами «jako chłopcę», не воював зовсім, тільки подався до татарського обозу з метою шукати допомоги проти братів». Його перебування серед татар стало причиною чуток, що він нібито потрапив у полон. До такої думки був схильний і А. Левіцький. А проте, резюмує С. М. Кучинський, якби це була неволя, не вертався б Свидригайло з Москви на чолі зі своїми військами. Це спокусило його відплатити своєму рятівникові чорною невдячністю: «а едучи паки к себе в Литву, пограбил град Серпохов, и опустошил, и отиде во свояси со многим богатством», цитує С. М. Кучинський Никонівський літопис (XI, с. 211).

Отже, виникає закономірне питання: якщо в Олександра Стародубського і був привілей на Корець від 1407 р., то чи міг він після провалу Свидригайлової авантюри повернутися сюди з Московії і спокійно доживати віка в той час, як організатор заколоту потрапив у в'язницю? За Н. Яковенко, Патрикій помер після 1408-го, а Олександр – після 1406 рр. (насправді, він ще жив у 1408 р. і знаходився в Московії). З огляду на майже одночасну дату смерті батька й сина у нас є великі підстави сумніватися, чи була вона в них, як кажуть, своєю.

На основі згадки Ю. Вольфа про те, що дочка промосковського кн. Олександра Стародубського, Агрипіна 8 листопада 1400 р. (за С. М. Кучинським – 1402 р.) вийшла заміж за сина кн. Дмитра Донського, Андрія Можайського (в них народився син, Іван Андрійович, князував у Можайську в період 1432-1454 рр.; пізніше втік у Литву і був удільним князем на дідівських землях – на Гомелі і Стародубі, а пізніше і на Брянську) [37], можна висунути слабку версію, що батько й син Стародубські залишилися доживати віка, як кажуть, коло дітей, на Московщині, боячись помсти Витовта.

Про Свидригайла взагалі і про його «московську зраду» зокрема також детально розповідає А. Левіцький [38]. З його інформації візьмемо лиш деякі подробиці, а саме: Олександр Стародубський з'являється в його повісті на s. 55-57, зокрема, в розповіді про події 1402 р. спочатку як прихильник Витовта. Але вже в 1406 р. «Витовт гамає бунт кн. Юрія Смоленського і його прихильника Олександра Патрикійовича, які з допомогою Москви ще раз щастя шукали». Брянськ і Стародуб отримав Свидригайло, однак уже після зради останнього в 1408 р. ці міста було надано Зигмунту Кейстутовичу.

«Московська зрада» Свидригайла і його прихильників була сприйнята в Литві і Польщі як «bunt ogromny». Перераховано поіменно всіх, хто

пішов з ним до кн. Василя. Патрикій і Олександр Наримунтовичі у Левіцького не Корецькі, але «dźwino grodzcy» («джвіногородзци» – звенигородські).

Після того, як Свидригайло з татарами повернувся в рідні краї, Витовт через своїх татар старався «wydostać» бунтівника. Це йому вдалося, і він тримав невгамовного брата при собі під недремним оком поки що без жодного покарання. Незабаром той затіяв нову зраду, надіючись на допомогу «хрестоносців», котрі, між іншим, ще в березні 1408 р. були поінформовані про майбутній літній бунт Свидригайла. Це дало підстави написати С. М. Кучинському, що, можливо, «maczali tu palce i Krzyżacy» [39]. Нова інтрига швидко відкрилась через перехоплені листи. Далі подаємо А. Левіцького дослівно: «Двох князів, котрі були у змові з Свидригайлом, Витовт bez wahania ściać kazał – без вагання наказав стратити. Ходили чутки, що той же los – доля – чекає і брата короля [Свидригайла]».

На жаль, не більше сказано про ці події і в «Codex epistolaris Vitoldi», на який, власне, зіслався А. Левіцький. В листі якогось komtur'a Ragnety до маршалка Закону (магістра ордену хрестоносців) від 27 листопада 1409 р., серед іншого, читаємо про те, що якийсь литвин на власні очі бачив, як «Витовт наказав стратити двох князів, прихильних до Свидригайла» [40].

Це – першоджерело даної інформації. Однак і тут імен цих двох князів не названо. А проте з огляду на вже цитовані нами, за М. Грушевським, імена найближчих прихильників Свидригайла, серед таких бачимо, в першу чергу, Патрикія і Олександра Стародубських – Звенигородських: «Свидригайло й стародубські Наримунтовичі піддають Москві свої волости і замки». Після 1409 р. всі згадки про них раптово (але чи випадково?) зникають. Свидригайла ж було заковано в ланцюги. Він відбував ув'язнення в Кременці загалом 8 чи 9 літ [41].

Розділ 3. Що криється за «актом від 7-го індикта»?

Припустимо, що Олександр Стародубський, якому протегував «Закон», справді після виходу з ув'язнення отримав Корець. На нашу думку, таке надання могло мати лише одну причину: Витовт міг вчинити його з метою наблизити з Сіверщини як в географічному, так і в благодійному розумінні ненадійного, але впливового в Московії і серед «хрестоносців» Патрикійовича. Вибір дати йому саме частину володінь Острозьких можна тлумачити наступним чином: Острозька латифундія була величезна, втрата Корця виглядала незначною. Далі, якщо кн. Федор Данилович помер у 1410 р. в монастирі, то в 1407 р. він міг уже бути ченцем і знаходився в Лаврі. Тобто варіант з урізанням частини

саме Острозького князівства для Витовта був у прямому розумінні найспокійнішим: на протести малолітніх Дашка, Федька і Василька він міг не зважати. Проте відразу підкреслимо, що варіант цей був грубим порушенням спадкової діничної власності острозького сімейства. Але Витовт, очевидно, на це пішов. Для абсолютної певності, що саме так і було, не вистачає реєстрації привілею про надання бувшому князю Стародубському Кореччини в Литовській метриці.

Зате для істориків другої половини XIX ст. був відомий регест акту Казимира Ягелончика, в якому недвозначно йшлося, що станом на «1 вересня 1443 р.» Корець належав Василю Острозькому. Виклад привілею початково знаходився в Сумаріуші документів князів Острозьких, а в кінці XIX ст. опублікований за №6 у виданні Архіву Сангушків. І не бракувало припущень, що це якась незрозуміла фальшивка.

Відтак, А. Бонецький, наприклад, мав немалі сумніви, чи Олександр Патрикійович справді був Корецьким. У його праці «Herbarz Polski» (1907 р.), в розділі «Koreccy książęta, herbu Rogonia» читаємо: «Чи справді князь Олександр, син Патрикія Наримунтовича володів Корцем на початках XV ст. примушує сумніватися акт, якщо він є автентичний, котрим королевич Казимир Яг.[еллончик] 1443 р. чи 1444 р. просить кн. Василя Острозького про приєднання його батьківщини Корця до Кременця на час, допоки не стане старостою луцьким, а коли те відбудеться, отримає назад ув'язання в свою діничну власність. (Арх. Санг. III)». І робить висновок: «Jeżeli więc Korzec był w posiadaniu ojca ks. Bazylego Ostrogskiego, nie mogli go wówczas posiadać już Koreccy» [42].

А в попередній книзі «Poczet rodów» (1883 р.) розділ «Koreccy książęta» А. Бонецький починає з повідомлення, коли вперше в Литовській метриці згадується прізвище Корецькі. Автор пише, що в акті-записі від 1465 р. про певне надання княгині Кобринської на користь одного з її слуг, Юди, служителя церкви свв. Апостолів Петра і Павла в Кобрині, серед свідків згадується «Eliokim, kniaź Korecki, bojaryn» [43]. На думку Ю. Вольфа, який виписав той акт з Литовської метрики, продовжує А. Бонецький у примітці, запис мав би звучати: «Еліокім, князя Корецького боярин» [44].

Справді, так достовірніше. Проте для нас ця інформація цінна, в першу чергу, тим, що згадує про князів Корецьких, однак не раніше 1465 р. Її зміст певною дотичною мірою збігається з поіменованим вище регестом акту від 7-го індикта: адже відомий (згідно з цим актом) фактичний власник Корця з Острозьких, Василь Федорович помер, за Н. Яковенко, після 1461 року. Отже, поява нових господарів Корця, власне, Корецьких станом на 1465 рік більш-менш вмотивована, навіть при відсутності будь-яких фактів з цього приводу.

Усі наші сумніви щодо законності іменувати князя Олександра Патрикійовича Корецьким були б нічого неварними, якби в тій же Метриці, підкреслюємо, був запис, що в. кн. Казимир Ягайлович підтверджує кн. Василю Корецькому привілеї від Витовта і Свидригайла. Цікаво, що Ш. Окольський вказує дату акта Свидригайла, однак їх (дат) нема в згадках про привілеї як Витовта, так і Казимира Ягелончика – спочатку в. кн. ВКЛ, а згодом і короля. Відповідно (і не випадково) не згадує про них і Ю. Вольф.

Зважаючи на такі вагомні протиріччя, А. Бонецький, як уже відзначалося на початку розвідки, дипломатично почав родовід Корецьких з цілком безпечної в історичному плані особи – князя Івана Васильовича Корецького, згадка про якого датується судовою справою від 1492 р. Хоча, на нашу думку, під знаком питання можна було ставити протопластом і кн. Василя Олександровича, оскільки історик подає його синів, Богуша та Івана, із згадкою про свідчення кн. Богуша в 1483 р. під час запису кн. Семеном Юрійовичем [Гольшанським] віна для дружини [45]. Тобто, рід Наримунтовичів-Патрикійовичів на Волині існував, але чи були вони юридично Корецькими хоча б до згаданого привілею Свидригайла від 1443 р., на разі стверджувати неможливо.

Зате є всі підстави твердити, що передача Витовтом корецьких ділчих добр кн. Острозьких бувшому Стародубському не мала юридичної сили. По-сучасному, це було волонтаристське рішення, викликане політичними обставинами. Адже в королівському привілеї Федору Острозькому на Корець та інші маєтки написано недвозначно: «[...]Korzecz, Zoslaw, Chlapotyń [...] statuimus et facimus ducem Feodor Danielovicz et ipsius heredes et successores legitimos supra dictum castrum Ostrog et districtus ad idem castrum pertinentes in eadem libertate [...]» [46] – Корець, Заслав, Хлапотин... надаємо і стверджуємо князю Федору Даниловичу та його законним нащадкам і спадкоємцям з їх правами над згаданим замком Острогом і належною до цього замку волостю.

Між іншим, подібне формулювання «suos heredes et successores legitimos» знаходимо в наданнях королеви Ядвіги, а також і самого в. кн. Витовта. У його ж грамоті читаємо: «иж записуем и записали есмо князю Федору Даниловичу Острог... из селы... Бродов, а также Радоселки, Радогоща, Межиречьє, Дьяков, также Свищово ис приселки: Озеряны, Городница, два Ставки. А то все держати князю Федору вечно, непорушно никимже, и до его живота, а по его животе жоне его и детям его у веки» [47]. Ми подали цей перелік за оригіналом ради наступних слів: держати князю Федору вічно, а після його смерті дружині й дітям «непорушно никимже», що означає: ніхто не має права порушити цю спадкову

власність, зрозуміло, навіть і сам Витовт. Оскільки Свидригайло згадав, що корчани колись служили батькові кн. Василя Олександровича, то, очевидно, Витовт грубо порушив королівське і своє ж надання, віднявши Кореччину в родини Острозьких. Тим часом, якщо Корець і належав Олександру Патрикійовичу, то, думаємо, не довше, як до липня 1408 р., себто до його другої зради. А тому містом з навколишніми теренами продовжували володіти Острозькі. Проте, всі ці обставини не заважали Василю Корецькому в часі його повноліття, очевидно, безрезультатно «procesować» – судитися з Василем Острозьким за відступлення йому Кореччини. Про це пише Т. Кемпа.

Ю. Вольф був серед тих, хто не вважав ні сам оригінал уже недоступного і незрозумілого для деяких дослідників акту від 7-го індикта, ні його «streszczenie» – виклад фальшивками. Геральдист приділив регесту певну увагу в замітці «Князь Василь Федорович Острозький», зокрема, в контексті між рядками про записи в Литовській метриці (1443 р.: Z. [№]3, k. 62; 1446 р.: Z. [№]3, k. 51. – Авт.) щодо надання Василю Острозькому господарем Литви Казимиром привілеїв на «Лопатин, Красное і Тростянець», а пізніше – на «двір Осташин», які він зміг би отримати після смерті князя Свидригайла. Ось його позиція: «Widocznie... – очевидно, посідав князь Василь запевнення отримати Луцьке староство після смерті Свидригайла, внаслідок чого королевич Казимир, котрий просив князя Василя Острозького про приєднання його батьківщини Корця до Кременця, дає йому нове запевнення, що коли стане староствою Луцьким, отримає назад свою батьківщину» [48].

З цього тексту, як і з самого переказу акту, мало що можна взяти для нашого дослідження, за винятком того, що Корець таки перебував у власності таки Василя Федоровича Острозького, а юний Ягелончик, помимо комбінації з тимчасовим приєднанням Кореччини до Кременеччини, нібито планував довірити йому уряд луцького староости.

Виникає запитання, чому Ю. Вольф сприйняв цей акт як «нове запевнення» на майбутнє староство в Луцьку? Можливо, в його очах це впливало з датування даного привілею Бр. Горчаком: «В Троках між 1 вересня 1443 і 1 вересня 1444». Очевидно, історик вбачав, що разом з наданням у 1443 р. кн. Василю Лопатина, Красного і Тростянця (цей запис Ю. Вольф згадав першим) Острозький отримав усне запевнення на староство. Виходило (за датою регесту), що привілеїв з проханням на з'єднання повітів хронологічно мав бути другим після надання тих трьох маєтків. Проте, як уже встановлено (про що скажемо далі), акт від 7-го індикта був першим – від 23.IX.1442 р., а значить, не 7-го, але 6-го індикта [49]. Крім зауваження, що регест «błędnie datowany na I.[ata] 1443-1444»,

М. Вольський, наприклад, зауважує, що Ю. Вольф «nieszusznie uznał (dok. AS. III, nr 6) [...] za ekspektatywę – очікування на starostwo łuc. po [śm.] Świdrygiełły» [50]. Але в цьому нема вини історика, так написано у переказі того привілею: «na czas, dopóki nie zostanie starostą łuckim».

Розповімо, чим зумовлена поява цього загадкового документа, про існування якого історики дізналися лише з його «streszczenia». Після трагічної смерті в 1440 р. суперника в. кн. Свидригайла – в. кн. Зигмунта Кейстutowича литвини без згоди з королем і поляками поспіхом обрали господарем ВКЛ молодого Казимира Ягелончика [51]. Однак, через два роки у ВКЛ на стільки відчутно проявилася поляризація про- і антилитовських настроїв, що весною 1442 р. Луцьк і Володимир знову були в руках Свидригайла, який поспішив на Волинь з Волощини, де переховувався після останнього розгрому Зигмунтом на рубежі 1438-1439 рр. У Казимира Ягелончика з волинських земель залишився один Кременець з теренами, якому великий князь в тому ж таки 1442 р. надав магдебурзьке право [52].

Зрозуміло, Ягелончик шукав способу витіснити Свидригайла з Луцька й Володимира, принаймні, зменшити його вплив на Волині. Тому він звернувся за допомогою до князя Василя Острозького, котрий, за Т. Кемпою, на ту пору залишався одним з небагатьох потужних прихильників Казимира на Волині. Деяке підтвердження наших міркувань і припущень, як Острозькі могли втратити Корець, а Стародубські його отримати, знаходимо в цього науковця. Здається, це єдиний з сучасних дослідників, який побіжно торкнувся історичної проблематики Корця поч. XV, щоправда, під кутом історії роду Острозьких. Основна його думка – справа була спірна. Це й зрозуміло, якщо взяти до уваги виділені нами в дарчих грамотах латину або ж руський мовний зворот. Тим не менше, [Василь Олександрович] «wcześniej – раніше судився за той маєток з князем острозьким» [53].

Великий князь Литовський, читаємо в «Dziejach», аби ослабити впливи Свидригайла на Волині, видав у вересні 1442 року привілей, в якому ствердив, що просив князя Василя, князя Острозького (так в праці. – Авт.) про згоду на «czasowe» – тимчасове приєднання (до моменту посадження намісника Казимира в Луцьку) його маєтку – Корця до кременецького повіту.

У цій дослівній цитаті ми бачимо деяку відмінність від змісту регесту привілею, а саме: в останньому – «допоки [князь Острозький] не стане старостою луцьким»; в Т. Кемпи – «до моменту посадження намісника Казимира в Луцьку». Що це – випадковість? Зовсім ні, на разі це означає, що Т. Кемпа цитує оригінал, можливо, й досі для багатьох краєзнавців

сумнівного акту від 7-го (а точніше, 6-го) індикта. Оскільки в шановного автора (за специфікою його праці) майже нема посилань на джерела, пропозиції співставити тексти, то деяким її читачам, думаємо, важко зрозуміти, чим викликана така різниця в цитаті п. Томаша в порівнянні з регестом в AS. Тим часом, автентичність акту була встановлена вже згаданим вище О. Халецьким в його праці «Останні літа Свидригайла і справа волинська за Казимира Ягелончика» (в Кракові, 1915).

Першу згадку про «dokument Kazimierza w sprawie Korca z 23 IX 1442» як про безсумнівний факт знаходимо тут на s. 45 в примітках. А далі йому присвячена певна частина розділу «II. Rządu Świdrygiełły na Wołyniu 1442-1452: stosunki zewnętrzne». Автор посилює інтригу, висловлюючи думку, що оригінал викладу, подібно, ще в XVII ст. перебував в архіві Литовської метрики, однак «zagiął» [54]. Про його існування свідчив лиш не зовсім зрозумілий регест з сумаріюшу документів кн. Острозьких. О. Халецький не обминув увагою вже відомі нам сумніви А. Бонецького. На щастя, продовжує, «udało się nam odnaleść tekst autentyczny tego dok-umentu» – вдалося нам відшукати автентичний текст того документу, котрий знаходився в дипломатарії XVII ст. [55]. Щоправда, тут він поданий в дослівному польському перекладі, зате з досить точною датою: день 23 вересня 1442 р. в Троках.

Відповідаючи на своє ж питання, якими обставинами була викликана поява акту від 6-го індикта, історик дав досить ґрунтовний аналіз тогочасного географічного і політичного становища Кореччини. Закрема, підкреслив, що ця земля з володінь кн. Острозьких належала до Луцького повіту. Тим часом, Луцьк з теренами, як і земля володимирська, «вже кілька місяців тому піддалися для Свидригайла». Для Литви зберігав вірність лише Кременецький повіт. Але яка з цього була користь для королевича Ягелончика, якщо ця територія в даний час була повністю відрізана од ВКЛ луцькими теренами і ніде з ним не стикувалася? Оскільки «корецька волость знаходилася на півночі від східної частини кременецького повіту, то приєднання цього обширного закутка луцької землі до Кременця відкривало дорогу до польських волостей Литви над Убортю і Прип'ятю» [56].

Далі О. Халецький міркував трохи не так, як ми – вище. Він вважав, що своїм привілеєм очільник Литви закріплював дідичні права князя Острозького на Корець (з цим можна погодитись), «który widocznie chwilowo zdołał tę włość opranować» [57] – котрий на той час зумів повернути ту волость у своє володіння. У нас є підстави вважати, що після другої, можна сказати, вирішальної зради Олександра Звенигородського і його після цього раптового і безслідного зникнення в сімейства Острозьких не

було проблем з володінням Кореччиною. Кн. Василю Федоровичу не було потреби судитися з Василем т. зв. Корецьким. Така потреба, можливо, з'явилася в останнього в часі його повноліття. Але процеси не мали успіху. Між іншим, невідомо, де він мешкав, можливо, в племінника, в Можайську (див. вище).

На пропозицію Ягелончика кн. Василь Федорович відгукнувся без зволікань. За це великий князь дав йому Турівське намісництво, де він був старостою-державцем Казимира, маючи при цьому свого заступника-намісника. Таким чином, за допомогою Корця руський Кременецький повіт з'єднувався з литовським Турівським. Однак цей «спргтну» – хитрий план в остаточному підсумку для Литви не вдався. Своім актом від 9 листопада 1443 р. Свидригайло наказав корецьким боярам служити кн. Василю Корецькому так само, як (нібито. – Авт.) вони служили його батькові, Олександрові. Документ, підкреслює О. Халецький, відомий із згадки Ш. Окольського, *Orbis polonus*, I, 547. Лише із згадки Ш. Окольського, підкреслюємо ми.

Очевидно, по цих же слідах зробив свої висновки і Т. Кемпа: плану Ягелончика відносно корецького землеволодіння не судилося здійснитись, «*gdyż w listopadzie 1443 roku Świdrygiełło oddał Korzec swemu stronnikowi – Wasyłowi Aleksandrowiczowi Koreckiemu*» [58] – оскільки в листопаді 1443 р. Свидригайло віддав Корець (як частину підвладної йому волинської території. – Авт.) своєму прихильнику Василю Олександровичу Корецькому. Чим була компенсована ця втрата для сімейства Острозьких, нам уже відомо. Тим часом, нащадки кн. Василя Федоровича «підносили даремні претензії до Корця аж до року 1596-го» [59].

Та найголовніша для нашої розвідки інформація, котра впливає з цих державних комбінацій юного господаря ВКЛ Казимира Ягелончика, це підтвердження ним же, кому фактично на ту пору належав Корець: він належав кн. Василю Федоровичу Острозькому, а не його супернику, Василеві Олександровичу за можливим незаконним, а до того ж і скороспішним наданням Витовта його батькові.

Треба сказати, що в. кн. Казимир мудро не став робити з цього приводу, як кажуть, жодного скандалу: він пам'ятав про т. зв. руську партію на теренах ВКЛ, яка протегувала Свидригайлові. Корона ж і брат-король Владислав у той час не лише жодним чином не підтримували Ягелончика-меншого, але й планували розчленити Литву на окремі дільниці, роздати їх своїм фаворитам та приєднати до Польщі, а Казимиру залишити якусь мізерію.

Для Острозьких же відрив од них Корця став відчутною втратою споконвічних дідичних земель, які вже ніколи не повернулись до їх рук. Очевидно, для них це була проблема не стільки зменшення багатств – їх

вистачало, скільки гонору. Про юридичну справедливість вчинку також і Свидригайла залишається тільки міркувати, однак відмінити його уже було неможливо.

Останнім штрихом до реконструйованої нами корецько-острозької дещо драматичної історії періоду 1406-1443 рр. нехай буде питання для роздумів: чи справжнім був (якщо він взагалі був) «четвертый привилей великого князя Казимира, с печатью маестатною а з написом всех князей и панов рад литовских, которых тых двух привилей, так Витовтова, яко и Швитригайлова, потверждает, князю Василю Александровичу даный»? [60]. Ми говоримо про те, чи міг в. кн. Казимир, який займав цей стіл включно з 1447 р., підтверджувати надання вихваченого у нього з рук Корця Василю Олександровичу, вчинене в 1443 р. Свидригайлом? Зрештою, здається, в такому підтвердженні не було ні потреби, ні логіки: Свидригайло жив до 1452 р. І навряд, чи підтвердив Казимир його акт на Корець, ставши королем – відповідних записів у Метриках нема. Тим часом, мусимо це визнати, для О. Халецького наведений вище записвозного є достатньою підставою заявляти, що в. кн. Казимир таки затвердив привілеї Витовта і Свидригайла для в. кн. Василя Корецького [61].

Наступним привілеєм для Корецьких був мандат, котрий видавався «всім обавателем земли Вольнское на волности их на недавно минулом сойме любелском за злученем» [62].

4. Висновки

1. Крім маловідомого акта Свидригайла про надання в. кн. Василю нібито Корецькому м. Корця, поки що нема жодних інших історичних доказів того, що Витовт свого часу передав це місто його батькові. І хоча про цю важливу деталь не згадують цитовані вище історики, факт, очевидно, мав місце в тому ситуаційному контексті, як ми його реконструювали. Відносно того, що Василь, син безвісти зниклого Олександра Патрикійовича Стародубського, іменується Корецьким, то, думаємо, так він почав називатися не раніше Свидригайлового надання.

2. Якби на час появи «загадкового акта від 7-го індикта» Василь Олександрович був Корецьким, то в. кн. Казимиру Ягелончику треба було б писати ще один акт про відняття в цього онука Патрикія м. Корця, передавати його в. кн. Василю Федоровичу і лиш після цього домовлятися з ним про згадану вище комбінацію. Однак з «dokument'a Kazimierza w sprawie Kogca z 23.IX.1442» видно, що Корцем спокійно володіли Острозькі.

3. Втрачену діичну Кореччину Казимир Ягелончик достатньо компенсував для Острозьких іншими володіннями, але це навряд чи залікувало рану, нанесену для гонору й честі цих магнатів.

Література

1. Панасенко О. Якубець Л. Корець і Кореччина: Історія: До 850-ліття міста Корець. – Луцьк, 2000. – С. 26.
2. Boniecki A. Poczet rodów w Wielkiem księstwie Litewskiem w XV i XVI wieku. – Warszawa, 1887. – S. 143.
3. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття: Волинь і Центральна Україна. – К.: Критика, 2008. – С. 318; на с. 305 (схема 1) смерть Патрикія Наримунтовича подано після 1408 р.
4. Полное собрание русских летописей (далі – ПСРЛ). – СПб., 1871. – Т. II: Летопись по Ипатскому списку. – С. 276; див. також: Літопис Руський за Іпатським списком / Пер. з давньорус. Л. Є. Махновця. – К.: Дніпро, 1989. – С. 230.
5. Пор.: Панасенко О. Якубець Л. Корець... – С. 11. Автори у цій літописній цитаті назву міста, очевидно, слідом за Л. Махновцем, котрий наважився коректувати літопис (див. с. 230), подають: «Корчеська». При вясненні семантики й етимології топоніма кожна історична літера має принципове значення.
6. ПСРЛ. – Т. II. – С. 276.
7. Див.: Jakimowicz R. Szlak wyprawy kijowskiej Bolesława Chrobrego w świetle archeologii // Rocznik Wołyński. – Równe, 1934. – Т. III. – S. 89.
8. Прищепа Б. Нікольченко Ю. Літописний Дорогобуж в період Київської Русі: До історії населення Західної Волині в X-XIII століттях. – Рівне, 1996. – С. 14-15). На цю ж позицію щодо Корчеська – Корця посилається і М. Кучинку у своєму Реєстрі основних міст і городищ Волинської землі X – середини XIV ст. Таблиця 2. Див.: Кучинко М. Волинська земля X – середини XIV ст.: Археологія та історія. – Луцьк, 2002. – С. 199.
9. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich / Pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego (далі – SGKP). – Warszawa, 1883. – Т. IV. – S. 432.
10. Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie / Wyd. B. Gorczak, Z. L. Radziwiński, P. Skobielski (далі – AS). – Lwów, 1887 – Т. I: 1366 – 1506. – Dok. VI. – S. 6.
11. Знову пор.: Літопис Руський... (За Л. Махновцем). – С. 236, де оригінальне Корчеську замінено на Корчеська.
12. Унія була вчинена і отримала назву Кревської. А проте закріпити Литву у складі Польщі не дозволив кн. Витовт Кейстутович, який в протилежному випадку не мав би у ВКЛ жодної влади.
13. Любарт помер у 1384 р., а син Любарта, кн. Федор (або Федот) жив у 1351-1431 рр.
14. AS. – Т. I. – Dok. V. – S. 5.
15. Ibidem. – Dok. VI. – S. 6-7.
16. SGKP. – Т. IV. – S. 432. Не знав іншої версії щодо походження кн. Корецьких і Ю. Дунін-Карвіцький, котрий у праці «Оповідання історичні в історії околиці Случі та її приток» (Краків, 1897 р.), с. 104, спираючись на передання, повторене у хроніці М. Стрийковського, писав, що Бутав Костянтин Ольгердович

«wziął w dziale tę częśc Wołynia» – отримав за поділом ту частину Волині і на скелястому узгір'ї, котре підноситься над закрутом ріки Корчика, збудував сильний оборонний замок.

17. Див., напр.: Wolff J. Ród Gedimina... – S. 84.

18. Цікаво, що попри це уточнення п. Л. Войтович, поряд з Бугавом-Генріхом Кейстутовичем (таблиця 48. Гедиміновичі. Кейстутовичі), бачить серед синів Ольгерда навіть не одного, а двох Дмитрів: Дмитра Корибута (його, мовляв, з Дмитром Бугавом пробував ототожнити Ф. Шабульдо; і Л. Войтович вважає, що «така інтерпретація також можлива»); і «Дмитра Бугава Ольгердовича; III покоління», себто «Дмитра, кн. Трубчевського і Брянського, який загинув у 1399 р. в битві на р. Ворсклі» (Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження. – Львів, 2000. Пар.: 1.7. Пом'яники як джерела з генеалогії княжих родин. Любецький пом'яник. Розд. 7. Князівська верства в добу удільних князівств; сер. XIII – поч. XVI ст.).

19. Пор., напр.: Wasilewski T. Daty urodzin Jagiełły i Witolda: Przyczynek do genealogii Giedyminowichów // Przegląd Wschodni. – 1991. – Zeszyt 1. – S. 18. За найновішими дослідженнями цього автора, у яких він посилається на Звід митрополита Купріяна від 1408 року, другим сином Ольгерда був Dmitrej, а шостим – Kogibut. В будь-якому випадку, ні той, ні другий не мали жодного відношення до Корця.

20. Щодо справжнього Бугава, тобто Бугава (Butawda) Кейстутовича, то він під час хрещення отримав ім'я Генрика. Про його долю в стислому викладі див., напр.: Tęgowski J. Czy Kiejstut Giedyminowic był dwukrotnie żonaty? // Przegląd Wschodni. – Warszawa, 1998. – Zeszyt 3 (19). – T. V. – S. 401, 406, 407, 409.

21. Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku. – Warszawa, 1895. – S. 172.

22. Wolff J. Kniaziowie... – S. 173.

23. Lewicki A. Powstanie Świdrygiełły: Ustęp z dziejów unii Litwy z Koroną. – Kraków, 1892.

24. Halecki O. Ostatnie lata Świdrygiełły i sprawa wołyńska za Kazimierza Jagiellończyka Z mapą historyczną. – Kraków, 1915.

25. Kuczyński S. M. Ziemie Czernichowsko-Siewierskie pod rządami Litwy // Праці Українського наукового інституту. – Т. XXXIII. – Warszawa, 1936.

26. Ibid. – S. 219.

27. Див.: Kardaszewicz S. Dzieje dawniejsze miasta Ostroga: Materiały do historyi Wołynia / Z przedmową Aleksandra Jabłonowskiego. – Warszawa; Kraków, 1913. – S. 11. Очевидно, це сталося після смерті Скиргайла, який володів Кременеччиною. А Ягайло цим наданням знову «перетягував» Острозького на свою сторону.

28. Trajdos T. Kościół katolicki na ziemiach ruskich Korony i Litwy za panowania Władysława II Jagiełły (1386-1434). – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1983. – T. I. – S. 112.

29. У цього дослідника читаємо: «Ostróg Fedora stał się obok Łucka drugą rezydencją polityczną Wołynia. Nie ma wątpliwości, że Fedor był ortodoksem. Ok. 1410

r. zmarł w monasterze Peczerskim jako mnich Teodozy, przedtem fundował w Ostrogu kamienną cerkiew Przczystej Bogurodzicy. A jednak właśnie on sprowadził do swej twierdzy dominikanów» – Острог Федора став поруч Луцька другою політичною резиденцією Волині. Нема сумніву, що Федор був ортодоксом. Коло 1410 р. він помер в Печерському монастирі як чернець Феодосій, перед тим фундував кам'яну церкву Пречистої Богородиці. А все-таки, власне, це він припровадив до своєї твердині домініканів (Ibidem. – S. 113).

30. Цей історик пише: «В эту тяжелую для русских князей минуту (тобто після розгрому Зигмунтом у вересні 1435 р. Свидригайла і десятків руських князів. – Авт.) сокрушилась энергия и Федора Даниловича Острожского; он оставил прелесть мира сего и княжескую славу, взяв на себя святое иночество и так подвизался крепко о спасении своем, угодяючи Богу аж до смерти». Див.: Грамоты великих князей литовских с 1390 по 1569 год / Под ред. В. Антоновича и К. Козловского. – К., 1868. – Док. № 1.

31. ПСРЛ. – Санктпетербург, 1856. – Т. VII: Летопись по Воскресенскому списку. – С. 254, 255.

32. За С. М. Кучинським, Федор Путивльський був сином Олександра Стародубського (s. 220).

33. Halecki O. Dzieje unii Jagiellońskiej. – Kraków, 1919. – Т. I: W wiekach średnich. – S. 184-185.

34. За С. М. Кучинським, Патрикій Наримунтович був князем із «Dźwinoгроду за Дніпром» (s. 220-221). Ми думаємо, що це всього лиш версія, яка і раніше опрацьовувалась деякими істориками.

35. Див.: Грушевський М. Історія України-Руси. В одинадцяти томах, дванадцяти книгах. – К.: Наук. думка, 1993. – Т. IV: XIV – XVI віки – відносини політичні. – С. 454-455.

36. Поліщук В. Князь Богуш Корецький як землевласник та урядник (1510-1576) // Київська старовина. – 2001. – № 3 (339). – С. 56.

37. Kuczyński S. M. Ziemie... – S. 218; 242-243.

38. Lewicki A. Powstanie Świdrygiełły: Ustęp z dziejów unii Litwy z Koroną. – Kraków, 1892. – S. 55-60.

39. Kuczyński S. M. Ziemie... – S. 220.

40. Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1370 – 1430 / Coll. A. Prochaska. – Cracoviae, 1882. – № CCCCXXXIV. – S. 204. Див. про це згадку і в С.М. Кучинського, s. 222, прим. 686. Однак імен нема і тут.

41. Соловьев С. История России с древнейших времен. В пятнадцати книгах. – Москва, 1960. – Т. 3-4. – Кн. II. – С. 376-381.

42. Boniecki A. Herbarz Polski: Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich. – Warszawa, 1907. – Т. XI. – Cz. I. – S. 146. (eBUW, власником оригіналу є Бібліотека Варшавського університету, oai:ebuw.uw.edu.pl:146, sygn. 4 g. 24.1.96).

43. Boniecki A. Poczet rodów... – S. 141.

44. У Ю. Вольфа про це див.: Wolff J. Ród Gedimina: Dodatki i poprawki do dzieł Hr. K. Stadnickiego «Synowie Gedymina». – Kraków, 1886. – S. 129.

45. Boniecki A. Herbarz Polski ... – S. 146; AS. – Т. I. – Dok. LXXXV. – S. 82.

46. AS. – T. I. – Dok. VI. – S. 6-7.

47. Ibidem. – Dok. XX. – S. 20.

48. Wolff J. Kniaziowie... – S. 345.

49. Індикт – порядкове місце будь-якого року від вересня до вересня в 15-річному циклі. 7-й індикт починався у вересні 1443 р., 6-й відповідно у вересні 1442 р. Див., напр.: Черепнин Л. Русская хронология. – Москва, 1944. – С. 35; Бондаренко Г. Спеціальні історичні дисципліни. – Луцьк, 1997. – С. 64, 70.

50. Urzędnicy wołyńscy XIV-XVIII wieku. Spisy / Opracował M. Wolski. – Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 2007. – S. 95.

51. Після вбивства Зигмунта, який, між іншим, у 1432 р. відновив скасовану Свидригайлом Кревську унію, Владислав III негайно послав намісником у Литву свого молодшого брата, 13-річного підлітка, Казимира. Його ж там одразу було проголошено великим князем Литовським. Проте ні Владислав III, ні польські пани не визнали за Казимиром Ягелончиком великокняжого титулу. Це спричинило до нового розриву хиткої унії і дає пояснення, чому Корона не підтримала в. кн. Казимира в його боротьбі зі Свидригайлом за всю Волинь.

52. Urzędnicy wołyńscy... – S. 9.

53. Kempa T. Dzieje rodu Ostrogskich. – Toruń: Adam Marszałek, 2002. – S. 12.

54. Halecki O. Ostatnie lata Świdrygiełły i sprawa wołyńska za Kazimierza Jagiellończyka Z mapą historyczną. – Kraków, 1915. – S. 51.

55. О. Халецький посилається на «ms» (манускрипт) 2874 з бібліотеки ординації Красінських (збір її в більшості загинув у роки Другої світової війни). Це був дипломатарій кн. Острозьких за XIV-XVI ст. (кодекс XVII ст.), в якому «наш» привілей знаходився на: f.[olio] 29, v.[erso] (зворот). Документ згаданий у виданні: Pułaski F. Opis 815 rękopisów Biblioteki ord. Krasinśkich // Biblioteka ordynacyi Krasinśkich. Muzeum Konstantego Świdzińskiego. Tomy XXIII-XXIX. – Warszawa, 1915. – S. 356: «К. 29'. Kazimierza królewicza przywilej Wasylowi Ostrogskiemu na Korzec. 1443 (помилка укладача? – Авт.). IX. 23».

56. Halecki O. Ostatnie... – S. 53.

57. Ibid. – S. 55.

58. Див.: Kempa T. Dzieje rodu... – S. 12-13.

59. Halecki O. Ostatnie... – S. 58.

60. АЮЗР. – Ч. VIII. – Т. IV. – С. 127-128.

61. Halecki O. Ostatnie... – S. 164 (прим. 2).

62. АЮЗР. – С. 127.